

5 CUIUS SUPRA QUOD CHRISTUS SIT CAPUT ET SPONSUS ECCLESIAE
ET SACERDOTES, QUI EIUS VICE LEGATIONE FUNGUNTUR,
SIMILITER SINT ECCLESIIS SUIS, ET QUALITER SACERDOTES SUAS
ECCLESIAS ET ECCLESIAE EORUM EOS DEBEANT DILIGERE. DE-
CRETA EVARISTI. 26r

Evaristus urbis Romae episcopus omnibus per Aegyptum domino conglutinatis
fratribus in domino salutem. 1

Unum nos, fratres, sentire oportet et agere, ut, sicut legimus, in nobis unum cor
et una anima esse probetur. Scimus namque, sicut a patribus accepimus, Christum
10 esse caput, cuius et membra sumus. Ipse enim est sponsus, et ecclesia sponsa,
cuius filii nos sumus. Et ideo unum patrem habemus deum in caelis. Sacerdotes
vero vice Christi legatione funguntur in ecclesia. Et sicut ei sua est coniuncta
sponsa, id est ecclesia, sic episcopis iunguntur ecclesiae, unicuique pro portione
sua. Et sicut vir non debet negligere uxorem suam, sed diligere et caste custodire,
15 sic episcopus et multotiens custodire et amare atque prudenter regere debet eccle-
siam. Et velut uxor, quae sub manu est viri, oboedire viro suo eumque amare et
diligere, potius etiam ecclesia episcopo suo in omnibus oboedire eumque diligere
et amare ut animam suam debet, quia illud fit carnaliter, istud spiritualiter. Et sicut
vir non debet adulterare uxorem suam, ita nec episcopus ecclesiam suam, id est,
20 ut illam dimittat, ad quam sacratus est, absque inevitabili necessitate aut apos-
tolica vel regulari mutatione, et alteri se ambitus causa coniungat. Ut uxor viro
suo reconciliet, et sicut uxori non licet dimittere virum suum, ut alteri se vivente
eo matrimonio societ aut eum adulteret, licet fornicatus sit vir eius, sed iuxta
apostolum aut viro suo reconciliari debet aut manere innupta, ita ecclesiae non
25 licet dimittere aut ab ea segregare episcopum suum, ut alterum vivente eo accip-
iat, sed aut ipsum habeat aut innupta maneat, id est, ne alterum episcopum suo
vivente accipiat, ut fornicationis aut adulterii sui crimen incurrat. Nam si adulter-
ata fuerit, id est, si se alteri episcopo iunxerit aut super se alterum episcopum
adduxerit aut esse fecerit vel desideraverit, per acerrimam poenitentiam aut suo
30 reconcilietur episcopo aut innupta permaneat. Unde et dominus in evangelio lo-
quitur dicens: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum, iam moechatus est
eam in corde suo.

Episcopum vero oportet opportune et importune atque sine intermissione eccle-
siam suam docere eamque prudenter regere et amare, ut a vitiis se abtineat et
35 salutem consequi possit aeternam. Et illa cum tota reverentia eius doctrinam de-
bet suscipere eumque amare et diligere ut legatum dei et praeconem veritatis,
quia testante veritate: Quaecumque alligaverit super terram, erit ligatum et in
caelo, et quaecumque solverit super terram, erit solutum et in caelis. Nimis
timenda est, fratres, haec sententia, et praevidendum vobis, ne offendatis eos, qui
40 tantam a domino habent potestatem. Et ideo potius oboediendi, diligendi et sum-
mopere sunt venerandi, non detrahendi vel lacerandi aut eiciendi, sed portandi et
amandi ipso dicente domino: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me sper-
nit. Ideo haec vobis et omnibus fidelibus scribimus, fratres, ut ab his vos caveatis
et posteris vestris non malum, sed bonum exemplum relinquatis, quoniam iniuria
45 episcoporum ad Christum pertinet, cuius vice funguntur. 26v

15 multotiens] *corrected from multoties* 24 ecclesiae] *corrected from ecclesia* 25 ea] *corrected from*
eo 28 alteri] *corrected from altero*

- 4 Audivimus enim quosdam a vobis infamatos et delaceratos episcopos a civitatibus propriis pulsos, quia alibi episcopi constitui non possunt nisi in civitatibus non minimis, et alios in eis ipsis viventibus constitutos. Ideo haec vobis scribimus, ut sciatis hoc fieri non licere, sed proprios revocari et integerrime restitui debere, illos vero, qui adulterina feditate suas sponas, quas et uxores eorum praefixo tenore esse intellegimus, tenent, eici et adulteros atque infames fieri eosque ab ecclesiasticis honoribus arceri iubemus. Si autem adversus eos aliquam querelam habueritis, his peractis inquirendum erit et auctoritate huius sanctae sedis terminandum. 50
- 5 Et, ne omnia nunc singillatim dicam, omne bonum, si ipsa per se in vobis fuerit caritas, facere vos docebit, sicut econtrario eos, qui a salute alieni sunt, omne malum facere odium docet. Unde et vos, qui veri dei estis discipuli, abicite a cordibus vestris ante omnia discordias et animorum dissensiones, ex quibus omne opus malum procedit, et benignitatem ac simplicitatem tota mente servate. Verumtamen scitote cuncti, quod supra omnes vos laboret episcopus, quia unusquisque vestrum suum proprium fert laborem, ille vero suum et singulorum. Et ideo, sicut ille pro vobis omnibus, ita et vos omnes summopere laborare debetis in tantum, ut, si etiam necesse fuerit, animas vestras pro eo ponatis, sicut et ipse animam suam pro vobis, si necesse fuerit, ponere debet ipso dicente salvatore: Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Vos vero oboedite eis et vigilate pro eis, quia ipsi pro vobis vigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant et non gementes. 60 65
- 6 Non est itaque a plebe aut vulgaribus hominibus arguendus vel accusandus episcopus, licet sit inordinatus, quia pro meritis subditorum disponitur a deo vita rectorum, exemplo David peccanti ad comparisonem principum, qui ex merito plebis praevaricantur. Sacerdotes enim exquirere debent peccata populorum, et sagaci sollicitudine unumquemque probare iuxta testimonium domini ad Hieremiam dicentis: Probatores, inquit, dedi te populo meo robustum, ut scias et probabis viam eorum. Ideo ista dico, quia insidiator bona saepissime solet convertere in malum et in electis ponit maculam. 70 75
- 7 Unde, si qui sunt vituperatores aut accusatores episcoporum vel reliquorum sacerdotum, non oportet eos a iudicibus ecclesiae audiri, antequam eorum discutatur aestimationis suspicio vel opinio, qua intentione, qua fide, qua temeritate, qua vita, qua conscientia quove merito, si pro deo aut pro vana gloria aut inimicitia vel odio aut cupiditate ista sumpserint necne. Haec omnia fideliter sunt perscrutanda et diligenter pertractanda. Nam sunt nonnulli, qui praepositos suos perverse repraehendunt, si vel parum ipsis molesti exstiterint. Idcirco recto oculo primates ecclesiarum utiliter praevidendum est, ne quisquam eorum innocens vexetur aut scandalizetur intendentes sententiae domini, quae ait: Si quis scandalizaverit unum de pusillis istis, melius est illi, ut suspendatur mola asinaria in collo eius et demergatur in profundum maris, et reliqua. 80 85
- 8 Deus omnipotens, ut nos a praecipitante sententiae prolatione compesceret, cum omnia nuda et aperta sint oculis eius, mala tamen Sodomae noluit audita iudicare, priusquam manifeste agnosceret, quae dicebantur, unde ipse ait: Descendam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam. Deus omnipotens, cui nihil absconditum est, sed omnia ei manifesta sunt, etiam antequam fiant, non ob aliud haec et alia multa, quae hic prolixitatem

vitantes non inseruimus, per se inquirere dignatus est, nisi ut nobis exemplum
 daret, ne praecipites in discutiendis et iudicandis negotiis essemus, et ne mala
 95 quorundam prius quisquam praesumat credere quam probare. Cuius exemplo
 monemur, ne ad proferendam sententiam umquam praecipites simus, aut temere
 indiligenterque indiscussa quaeque quomodo iudicemus dicente veritatis voce:
 Nolite iudicare, ut non iudicemini, in quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini,
 et reliqua. Nam mala audita nullum moveant, nec passim dicta absque certa pro-
 100 batione quisquam umquam credat, sed ante audita diligenter inquireat, nec praecip-
 itando quiddam aliquis agat. Si enim dominus omnium Sodomorum mala, quo-
 rum clamor ad caelum usque pervenerat, omnia sciens prius credere nec iudicare
 voluit quam ipse ea cum fidelibus testibus diligenter investigans, quae audierat et
 opere veraciter cognosceret, multo magis nos, humani et peccatores homines,
 105 quibus incognita sunt occulta iudicia dei, haec praecavere et nullam ante veram
 iustamque probationem iudicare aut damnare debemus manifeste apostolo dicente 27r
 Paulo, qui ait: Tu, quis es, qui iudicas alienum servum? Suo enim domino stabit
 aut cadet.

Unde et per prophetam David dominus loquitur dicens: Nolite exaltare in ex- 9
 110 celsum cornu vestrum loquentes in cervice veteri, quia neque ab oriente neque ab
 occidente neque a solitudine montium, sed deus iudex hunc humiliabit et hunc
 exaltabit, quia calix in manu domini et vino merato ad plenum mixtus et propin-
 abit ex eo, verumtamen faeces eius potabunt bibentes omnes impii terrae. Ego
 autem annuntiabo in sempiternum, psallam deo Iacob. Et alibi idem ait propheta:
 115 Ab increpatione tua, deus, consopitus est et currus et equus. Tu terribilis es, et
 quis stabit adversum te? Ex tunc ira tua, de caelo autem fecisti iudicium, terra
 tumens et tacebit, cum surrexerit ad iudicandum deus, ut salvos faciet omnes
 mites terrae. Et apostolus ait: Mihi vindictam, ego retribuam. Et alibi inquit idem
 apostolus: Sufficit unicuique obiurgatio, quae fit a plurimis, ita ut magis donetis
 120 et consolemini, ne forte habundantiori tristitia absorbeatur, qui in angustia est.
 Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illo caritatem. Et dominus in evange-
 lio ait: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex
 omnibus viribus tuis et proximum tuum sicut teipsum.

Dilectio enim proximi malum non operatur. Propter quod iuxta apostolum in- 10
 125 excusabilis es, o homo omnis, qui iudicas, in quo enim iudicas alterum, teipsum
 condemnas eadem agens, quae iudicas. Scimus enim, quoniam iudicium dei est
 secundum veritatem in eos, qui talia agunt. Existimas autem hoc, o homo omnis,
 qui iudicas eos, qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies iudicium dei? An divi-
 tias bonitatis eius et patientiae et longanimitatis contemnis? Ignorans, quoniam
 130 benignitas dei ad poenitentiam te adducit, secundum autem duritiam tuam et im-
 poenitens cor thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii dei, qui
 reddet unicuique secundum opera eius: his quidem qui secundum poenitentiam
 boni operis gloriam et honorem et incorruptionem quaerentibus vitam aeternam,
 his autem, qui ex contentione et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniq-
 135 uitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis
 malum, Iudaei primum et Graeci, gloria autem et honor et pax omni operanti
 bonum. Et alibi idem apostolus ait: Causati enim sumus omnes sub peccato esse,
 sicut scriptum est: Quia non est iustus quisquam, non est intellegens, non est re-

98 ut] *corrected from* et 100 nec] *corrected from* ne 105 incognita] *corrected from* cognita nullam]
corrected from nullum 113 faeces] *corrected from* faces 132 quidem ... secundum²] *corrected from*
 qui secundum quidem poenitentiam] *interlinearly*: vel patientiam 138 est³] *added*

quirens deum, omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat
 bonum, non est usque ad unum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis 140
 dolose agebant, venenum sub labiis eorum, quorum os maledictione et amaritu-
 dine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, contritio et
 infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt, non est timor dei ante
 oculos eorum. Scimus autem, quoniam, quaecumque lex loquitur his, qui in lege 145
 sunt, loquitur, ut omne os obstruatur et subditus fiat omnis mundus deo, quia ex
 operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo, per legem enim cognitio
 peccati. Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est, testificata a lege et
 prophetis. Iustitia autem dei per fidem Iesu Christi super omnes, qui credunt. Non
 enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt et egent gloria dei, iustificati gratis 150
 per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Iesu, quem proposuit
 deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiae suae,
 propter remissionem praecedentium delictorum, in sustentationem dei, ad osten-
 sionem iustitiae eius in hoc tempore, ut sit ipse iustus et iustificans eum, qui ex
 fide est Iesu Christi. Item idem: Quis accusabit adversus electos dei? Deus, qui 155
 iustificat? Quis est, qui condemnet? Christus Iesus, qui mortuus est, immo qui et
 resurrexit, qui est ad dexteram dei, qui etiam interpellat pro nobis? Quis ergo nos
 separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an
 nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te mortifica-
 mur tota die, aestimati sumus ut oves occisionis, sed in his omnibus superamus 160
 propter eum, qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita,
 neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura,
 neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos
 separare a caritate dei, quae est in Christo Iesu domino nostro. Debemus autem
 nos, ut idem ait apostolus, firmiores imbecillitates infirmorum sustinere et non
 nobis placere, unusquisque vestrum proximo suo placeat in bono ad aedifica- 165
 tionem. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia impr-
 operantium tibi ceciderunt super me.

11 Benedictus deus et pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum et
 27v deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni consolatione nostra, ut pos-
 simus et ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt, per exhortationem, qua 170
 exhortamur ipsi a deo, quoniam, sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et
 per Christum abundat consolatio nostra, sive autem tribulamur pro vestra exhorta-
 tione et salute, sive exhortamur pro vestra exhortatione, quae operatur in toleran-
 tiam earundem passionem, quas et nos patimur, et spes nostra firma est pro vobis
 scientes, quoniam, sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis. Fidelis 175
 autem deus, qui non patietur vos temptari super id, quod potestis, sed faciet cum
 temptatione etiam proventum, ut possitis sustinere. Propter quod, carissimi, secta-
 mini semper caritatem et aemulamini meliora et spiritalia, et adiuvate vos in-
 vicem, ut deo semper in omnibus placere valeatis. Deus autem pacis sit cum om-
 nibus vobis. Amen. 180

12 Data Kal. Novembris Gallo et Bradua vv. cc. cons.

149 gloria] corrected from gloriam 158 gladius] corrected from gladium 159 aestimati sumus] corrected
 from aestimatus sum 164 ait] added 171 a] added 173 quae] corrected from qua 176 faciet] corrected
 from faciat 176–177 cum temptatione] corrected from contemptatione